

CAMPS, Teresa; PORTELL, Susanna (eds.). *Les cartes de l'escultor Enric Casanovas*. Pròleg Marçal CASANOVAS. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions - Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona – Universitat de Girona, Servei de Publicacions i Edicions – Edicions i Publicacions de la Universitat de Lleida – Universitat Politècnica de Catalunya – Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili – Museu Nacional d'Art de Catalunya i Museu del Disseny de Barcelona, 2015. Memòria Artium, 16. 428 pàgs. i ils. [17 x 24].

Epistolari que dona una visió de les relacions entre diversos artistes, centrada sobretot en els primers anys del s. XX, per mitjà de la correspondència rebuda en vida per l'escultor barceloní Enric Casanovas (1882-1948). S'inclouen uns escrits manuscrits i dues narracions que va publicar el 1901 a les revistes *Joventut* i *Catalunya artística*. S'exposen aspectes relatius als viatges a Londres, Brussel·les i la seva relació amb el jove Pablo Picasso a París. També cal esmentar la seva relació amb l'associació Les Arts i els Artistes, de la qual en va ser president.

L'epistolari inclou uns 325 documents, datats del 1902 a 1948 i tres cartes pòstumes a la vídua redactades per Àngel Ferrant, Agustí Esclasans i Antoni Vila Arrufat. La correspondència aplega amics, familiars, artistes, crítics i historiadors de l'art, juntament amb periodistes. Consta també de capítols a l'estudi introductor en els quals s'esmenta la relació entre l'escultor i els diferents destinataris. L'epistolari s'ha ordenat cronològicament i destaquen les cartes escrites a París, importants projectes públics després de la seva tornada i les corresponents a l'exili a França.

Enric Casanovas s'inicià en l'ofici d'escultor al taller de Josep Llimona i estudià a Llotja. Va estar vinculat a la taverna Els Quatre Gats, lloc on hi va exposar amb el grup "Els Negres" (1903), com també ho va fer a la Sala Parés de Barcelona. Va anar a París, com molts artistes del període, on va fer amistat amb Manolo Hugué, Pablo Picasso, Joaquim Sunyer, Frank Burty Haviland, etc. La Primera Guerra Mundial es pot observar a les cartes amb els amics Ramon Pichot i George Deniker. Algunes li varen servir per afavorir encàrrecs com el monument a Benaprès (Sitges), o el de Narcís Monturiol a Figueres.

A Barcelona va ser assident assidu a la tertúlia de Joaquim Borralleras a l'Ateneu, i la que conduïa Lluís Pladiura a l'Hotel Colon. També s'han trobat unes cartes creuades entre Joan Salvat-Papasseit i Casanovas dels anys 20 redactades amb esperit nacionalista. A partir dels anys 30 la correspondència és de caràcter professional i compta amb iniciatives com la creació d'una Associació d'Escultors. Durant la guerra civil va viure a Tossa de Mar i una vegada exilat a Avinyó es va escriure amb Pablo Picasso, Apel·les Fenosa, Carles Riba i Ferran Soldevila, entre d'altres. Només després del retorn a Catalunya i quan ja no va poder escriure per causa de la seva malaltia, va

deixar la comunicació epistolar, de la qual segurament en manquen documents que s'han perdut.

La seva arribada a París el 1903 estava vinculada a la seva amistat amb Josep Poch, que li va enviar exemplars del *Cut-cut* i de la *Renaixença*. Cal destacar la seva residència a Vercingétorix, lloc molt sol·licitat pels artistes que anaven a París a buscar reconeixement. A la seva tornada a Barcelona, el 1905 es va obrir un nou local de l'Associació Artístic-Catalanista, al Poblenou. L'entitat es va fundar el 1900. Després d'anar uns anys a París va aconseguir el seu reconeixement, el 1911 exposà al Faiança Català i va continuar el seu interès per l'Associació Artístic-Catalanista. Paral·lelament va mostrar uns lligams amb Antoni Serra i la seva Fàbrica de Porcelanas y Gres de Arte, on va tenir la possibilitat de fabricar porcellanes.

Casanovas va anar i venir moltes vegades de París, va fer molts amics com el francès Bernard Naudin que l'informava –una vegada a Catalunya– sobre el Saló de Tardor. Tingué una estreta relació amb Picasso, lo qual es mostra a la correspondència a partir de 1906, durant l'estada de l'artista amb la seva companya Fernande Olivier a Gósol. La relació d'ambdós es va recuperar a Besançon durant l'etapa de l'exili de Casanovas, ja que Picasso el va ajudar.

Les autores també fan una reconstrucció de la relació amb Manolo Hugué, Totote, Frank Burty Haviland, George Deniker i Ramon Pichot a Ceret. Casanovas va mantenir una gran amistat amb Hugué relacionada amb la necessitat de compartir la investigació escultòrica pels voltants de 1910. Consta que Casanovas va fer nombroses estades a Ceret: 1911, 1912, 1913, i 1914.

També es troba una correspondència amb els crítics Josep Maria Junoy i Miquel Utrillo. La relació amb el primer és de la primera etapa en la que Junoy buscava la definició d'un art mediterrani. Casanovas el va ajudar enviant-li il·lustracions quan el 1912 va emprendre la redacció del llibre: *Arte e artistes*. Les cartes amb Utrillo van ser per mitjà de Junoy que el coneixia i perquè era un gran promotor del Faiança Català. Aquestes varen coincidir amb l'exposició que Casanovas va fer al Faiança, tot i que el va promocionar en altres ocasions.

Quan Casanovas va anar a Mallorca i Pollença, el 1915, ja havia obtingut el reconeixement de la crítica i feia dos anys que vivia a Barcelona. S'escrigué llavors amb els amics Antoni Font i Joaquim Sunyer. Aquestes i altres cartes ens ajuden a reconstruir la vida i la relació que va tenir amb l'entorn artístic del moment; algunes estan vinculades a la realització del monument al Dr. Benaprès (1916, Sitges) i al Sr. Narcís Monturiol (1918, Figueres).

Hi ha alguns aspectes que l'epistolari no reflecteix, ja que es incomplet. Algunes cartes varen ser destruïdes i altres s'han extraviat. Per exemple, la relació que va mantenir amb el grup *Les Arts i els Artistes* i la seva participació en moltes de les exposicions que varen portar a terme, malgrat les desavenències. O bé en altres associacions posteriors, com l'Associació d'Intel·lectuals per a la Defensa de la Cultura al principi de la guerra civil. Algunes activitats de caire nacionalista i d'esquerres el portaren a l'exili, lloc en el qual s'escrigué amb Apelles Fenosa, fins que va poder retornar a Catalunya i va ser empresonat a la Model de Barcelona.

A més de la correspondència que ocupa una gran part del volum (pp. 123-392), consten uns annexos, bibliografia i índex onomàstic. Es tracta d'una relació molt completa i ben presentada, tot i que les autores creuen que a més de les cartes als amics, caldria poder localitzar les vinculades al pensament conceptual i formal, a l'expressió plàstica i a l'evolució de la seva obra.

IHE
(Secretaria de la revista)

Traducción de la reseña anterior:

Epistolario que aporta una visión de las relaciones entre diversos artistas, centrada sobretudo en los primeros años del s. XX, mediante la correspondencia recibida en vida por el escultor barcelonés Enric Casanovas (1882-1948). Se incluyen unos escritos manuscritos y dos narraciones que publicó en 1901 en las revistas *Joventut* y *Catalunya artística*. Se exponen aspectos relativos a los viajes a Londres, Bruselas y a su relación con el joven Pablo Picasso en París. También es preciso mencionar su relación con la asociación *Les Arts i els Artistes*, de la cual fue presidente.

El epistolario incluye unos 325 documentos, datados de 1902 a 1948 y unas cartas póstumas a la viuda redactadas por Ángel Ferrant, Agustí Esclasans i Antoni Vila Arrufat. La correspondencia recoge amigos, familiares, artistas, críticos e historiadores del arte, junto con periodistas. Consta también de capítulos, en el estudio introductorio, en los cuales se menciona la relación entre el escultor y los diversos destinatarios. El epistolario se ha ordenado cronológicamente y destacan las cartas escritas en París, importantes proyectos públicos después de su regreso y las correspondientes al exilio en Francia.

Enric Casanovas se inició en el oficio de escultor en el taller de Josep Llimona y estudió en Llotja. Estuvo vinculado a la taberna Els Quatre Gats, lugar donde expuso con el grupo "Els Negres" (1903), así como en la Sala Parés de Barcelona. Fue a París, como muchos artistas del período, donde hizo amistad con Manolo Hugué, Pablo Picasso, Joaquim Sunyer, Frank Burty Haviland, etc. La Primera Guerra Mundial se puede observar en las cartas con los amigos Ramon Pichot y George Deniker. Algunas le sirvieron para favorecer encargos como el monumento a Benaprès (Sitges), o el de Narciso Monturiol en Figueres.

En Barcelona se convirtió en asistente asiduo a la tertulia de Joaquim Borralleras en el Ateneu, y la que conducía Lluís Plandiura en el Hotel Colon. También se han localizado unas cartas cruzadas entre Joan Salvat-Papasseit y Casanovas de los años 20 redactadas con el espíritu nacionalista. A partir de los años 30 la correspondencia es de carácter profesional y cuenta con iniciativas como la creación de una Asociación de

Escultores. Durante la guerra civil vivió en Tossa de Mar y una vez exiliado en Aviñón donde se escribió con Pablo Picasso, Apel·les Fenosa, Carles Riba y Ferran Soldevila, entre otros. Sólo después de su retorno a Cataluña y cuando ya no pudo escribir a causa de su enfermedad dejó la comunicación epistolar, de la cual seguramente faltan documentos que se han perdido.

Su llegada a París en 1903 estaba vinculada a su amistad con Josep Poch, que le envió ejemplares del *Cut-cut* y de la *Renaixença*. Es preciso destacar su residencia en Vercingétorix, lugar muy solicitado por los artistas que iban a París a buscar un reconocimiento. A su regreso a Barcelona, en 1905 se abrió un nuevo local de la Associació Artístic-Catalanista, en el Poblenou. La entidad se fundó en 1900. Después de ir unos años a París consiguió su reconocimiento, en 1911 expuso en el *Faianç Català* y continuó su interés por la Associació Artístic-Catalanista. Paralelamente mostró unos lazos con Antoni Serra y su Fábrica de Porcelanas y Gres de Arte, donde tuvo la posibilidad de fabricar porcelanas.

Casanova hizo numerosas estancias en París, y muchos amigos como el francés Bernard Naudin, que le informaba –una vez en Cataluña– sobre el Salón de Otoño. Mantuvo una estrecha relación con Picasso, lo cual se muestra en la correspondencia a partir de 1906, durante la estancia del último con su compañera Fernande Olivier en Gósol. La relación entre ambos se recuperó en Besançon durante la etapa del exilio de Casanovas, ya que Picasso le ayudó.

Las autoras también hacen una reconstrucción de la relación con Manolo Hugué, Totote, Frank Burty Haviland, George Deniker y Ramon Pichot en Ceret. Casanovas mantuvo una gran amistad con Hugué relacionada con la necesidad de compartir la investigación escultórica en torno a 1910. Consta que Casanovas hizo varias estancias en Ceret: 1911, 1912, 1913, y 1914.

También se encuentra una correspondencia con los críticos Josep Maria Junoy y Miquel Utrillo. La relación con el primero es de la etapa inicial en la que Junoy buscaba la definición de un arte mediterráneo. Casanovas lo ayudó enviándole ilustraciones cuando en 1912 emprendió la redacción del libro: *Arte e artistes*. Las cartas con Utrillo fueron a través de Junoy que lo conocía y porque era un gran promotor del *Faianç Català*. Estas coincidieron con la exposición que Casanovas hizo en el *Faianç*, a pesar que lo promocionó en otras ocasiones.

Cuando Casanovas fue a Mallorca y Pollença, en 1915, ya había obtenido el reconocimiento de la crítica y hacía dos años que vivía en Barcelona. Se carteó entonces con los amigos Antoni Font y Joaquim Sunyer. Estas y otras cartas nos ayudan a reconstruir la vida y la relación que tuvo con el entorno artístico del momento; algunas se encontraban vinculadas a la realización del monumento al Dr. Benaprès (1916, Sitjes) y al Sr. Narcía Monturiol (1918, Figueres).

Existen algunos aspectos que el epistolario no refleja, ya que es incompleto. Algunas cartas fueron destruidas y otras se han extraviado. Por ejemplo, la relación que mantuvo con el grupo *Les Arts i els Artistes* y su participación en muchas de las exposiciones que llevaron a cabo, a pesar de las desavenencias. O bien en otras asociaciones posteriores, como la Associació d'Intel·lectuals per a la Defensa de la

ÍNDICE HISTÓRICO ESPAÑOL

ISSN: 0537-3522

CEHI- Universitat de Barcelona (novembre 2015)

Cultura a principios de la guerra civil. Algunas actividades de carácter nacionalista y de izquierdas lo obligaron al exilio, en el cual se escribió con Apelles Fenosa, hasta que pudo volver a Cataluña y tuvo que guardar prisión preventiva en la Modelo de Barcelona.

Además de la correspondencia, que ocupa una gran parte del volumen (pp. 123-392), constan unos anexos, bibliografía e índice onomástico. Se trata de una relación muy completa y bien presentada, a pesar de que las autoras creen que no sólo escribió éstas, sino que sería preciso localizar las vinculadas al pensamiento conceptual y formal, a la expresión plástica y a la evolución de su obra.

IHE
(Secretaria de la revista)